

Narcisimul la Freud și Lacan

Ramona Hurduzeu

Mitul lui Narcis este una dintre celebrele și fascinantele povești oferite lumii de mitologia elenă, conform căreia Narcis este simbolul iubirii de sine, un bărbat frumos ce făcea victime în rândul femeilor, dar și a bărbaților; el însă se arăta cât se poate de insensibil la iubirea lor, preocupat fiind doar de propria persoană. Nemesis, zeița dreptății, se hotărăște într-o zi să le răzbune pe victimele acestui frumos indiferent, iar într-o bună zi Narcis, epuizat și răvășit de fuga altora pentru a-i cuceri dragostea, se apleacă asupra unui izvor să bea apa, moment în care își observă imaginea reflectată în apă, îndrăgostindu-se nebunește de ea. Se apropie de obiectul iubirii sale, se dezechilibrează, cade și se îneacă. Narcis a murit deoarece nu a vrut să se dăruiască, spune legenda.

Mitul lui Narcis, care întruchipează iubirea pentru propria persoană, ne poate determina să izolăm această iubire de orice impulsuri sexuale, însă, așa cum apreciază Nasio în lucrarea sa *Concepte fundamentale ale psihanalizei* (1999, p.55-83), conceptul de narcisism înseamnă, din contră, un mod particular de raportare la sexualitate.

Havelock Ellis (1989) face prima referire la mitul lui Narcis, mai precis vorbind despre femeile captivate de propria lor imagine în oglindă.

Paul Nacker (1899) abordează din perspectivă psihanalitică termenul de narcisism, ca o stare de iubire de sine, care ar constitui o nouă categorie de perversiune.

Abordarea psihanalitică a semnificației narcisismului se regăsește în răspunsurile, căutările la întrebările legate de semnificația umanului persoanei (Enachescu, 2003, p.346), de caracterul specific al inconștientului și dinamica pulsionilor sale, răspunsuri găsite între principalele teme ale antropologiei psihanalitice (natura umană și sensul destinului, conflict și inadapare – omul nevrotizat, angoasă și culpabilitate, sadism și masochism, închiderea narcisică, supraevaluare și frustrare, acordul interuman, semnificația antropologică a psihoterapiei, omul ca ideal, psihanaliza ca *Weltanschauung*). Aici narcisismul, sau închiderea narcisică, ca opusă manifestării exterioare a agresivității, reprezintă situația existențială a omului care se închide în sine, omul izolat, nu cu o întoarcere simplă către sine, ci ca un „egoism primar”, o formă de refugiu interior, de autosatisfacere libidinală (Enachescu, 2003), de anulare a lumii exterioare și înlocuire a sa cu propriul univers interior. Dezvoltă, prin această conduită de refugiu, variate forme de manifestare exterioare – avariție, gelozie, colecționism, alcoolism, toxicomanii, asceza – care toate sunt întărite de același

mecanism – autosatisfacerea Eului. Avariția, colecționismul sunt explicate prin atașamentul de obiecte ale narcisicului care nu reușește să desprindă lumea obiectuală de sine; un atașament obiectual este și cel manifestat prin gelozie. Alcoolismul și toxicomaniile sunt considerate *conduite de refugiu*, de construire artificială a unor universuri imaginare care conferă plăcere persoanei narcisice, stare de plenitudine interioară false de altfel. Alegerea ascezei (un stil de viață caracterizat de abținere de la unele plăceri lumești, un ansamblu de exerciții fizice, spirituale, considerate purificatoare) ca modalitate de existență semnifică tocmai întoarcerea către sine însuși, intrarea în sine specifică narcisicului, o întâlnire totală a Eului cu Supra-Eul său (Enachescu, 2003). Narcisicul exprimă prin conduita sa, așadar, o anumită orientare a pulsionilor sale, însă și o anumită expresie a unui anumit nivel ce nu a atins maturizarea libidinală deplină.

Abordarea narcisismului la Freud este inițiată în 1911 (în studiul său asupra psihozei președintelui Schreber) când acesta desemnează pentru prima dată narcisismul ca pe un stadiu normal al evoluției libidoului – libidoul ca energia sexuală ce pleacă din corp și investește obiectele. Narcisismul, după Freud, reprezintă o formă de investire impulsionată necesară vieții subiective, adică nicidecum ceva patologic, ci dimpotrivă, un dat structural al subiectului. (Larusse, Dicționar de psihanaliză).

În evoluția sa, copilul descoperă propriul corp mai ales ca fiind al lui, impulsiiile sale, îndeosebi cele sexuale, iau drept obiect corpul său. De aici va exista o investire permanentă a subiectului asupra lui însuși, ceea ce contribuie mult la dinamica sa în sfera impulsiiilor Eului și impulsiiilor vieții. Freud identifică o primă formă de narcisism, cea care își are originile în autoerotismul dublat de o altă formă de narcisism, care se identifică din momentul în care libidoul se investește și în obiecte exterioare lui; investițiile obiectuale vor intra în concurență cu investițiile Eului, producând o anumită dezinvestire a obiectelor și repliere a libidoului asupra subiectului.

Astfel, Freud identifică două tipuri de narcisism:

- narcisismul primar – identificat în etapa în care Eul nu este încă alcătuit, fiind o stare pe care nu o putem observa direct, dar pe care o putem presupune că există; semnificația ar fi legată de modul prim de satisfacere a libidoului, anume autoerotismul, adică plăcerea pe care și-o provoacă un organ lui însuși; impulsurile parțiale caută, fiecare pentru sine, satisfacerea pe corpul propriu. Dar elementul cel mai important care va perturba narcisismul primar este „complexul de castrare ... prin care se va opera recunoașterea unei neîmpliniri care va suscita dorința de a regăsi perfecțiunea narcisică”(J.D.Nasio)

- narcisism secundar – corespunde narcisismului Eului; are ca și condiționare împlinirea de către copil a scopului de a nu pierde iubirea părintelui, la care descoperă că el nu reprezintă suficiență, de a se face iubit; astfel încât, mecanismul de producere urmărește doi pași, conform lui Freud:
 - subiectul concentrează pe un obiect impulsurile sale sexuale parțiale, libidoul investește obiectul, chiar dacă primatul zonelor genitale nu este încă instaurat.
 - aceste investiții se întorc asupra Eului, libidoul ia atunci Eul drept obiect.

Este important de subliniat că orice imagine iubită constituie o imagine investită sexual, potrivit lui Freud. Alegerea obiectului narcisic este explicată de Freud prin faptul că femeia își este suficientă ei înșiși și caută să stârnească dorința arătându-se.

Astfel, narcisismul poate reprezenta o stare subiectivă, relativ fragilă, un fond pe care se pot produce alterări ale funcționării narcisice – psihoze, mania, melancolia la Freud, ca maladii narcisice.

Lacan abordează problematica narcisismului plecând de la studiul paranoiei, iar pentru prima dată în 1936 aprofundează procesele esențiale ale formării Eului, unde Eul este legat de propriul corp.

Lacan formulează teoria „stadiului oglinzii”, conform căreia copilul se identifică cu imaginea în oglindă, copilul rivalizează cu propria imagine în oglindă ca mai apoi să fie pregătită identificarea cu seamănul, imagine cu care va rivaliza.

Lacan subliniază, cu referire la narcisism:

- Eul se reduce la narcisism, Eul nu e altceva decât această stare imaginară care caracterizează narcisismul
- Stadiul oglinzii se află chiar la debutul Eului, de aici provine narcisismul primar, adică o investire impulsională, dezirantă, erotică pe care subiectul o realizează asupra acelei imagini a lui, cu care se identifică; „eu este un altul” – Lacan.

Narcisismul (secundar) ar fi într-un fel rezultatul acestei operații în care subiectul investește un obiect exterior sieși, un obiect care se poate confunda cu identitatea subiectivă, un obiect considerat a fi el însuși deoarece este propriul său Eu.

- Narcisismul și agresivitatea se constituie într-un singur timp, când se formează Eul în imaginea celui alt.

Termenul narcisism, trimite, atât la Freud, cât și al Lacan, la mitul lui Narcis, la o poveste de dragoste la care subiectul sfârșește prin a se contopi atât intim cu el însuși încât dând peste el, dă peste moarte, acesta fiind destinul narcisic al subiectului, de a se îndrăgosti de un altul pe care îl crede a fi el însuși sau de a se îndrăgosti de altcineva fără a-și da seama ca este vorba de el însuși.

Bibliografie:

Enachescu C. *Tratat de psihanaliza si psihoterapie*, Ed.Polirom, Iași 2007

Larousse *Dicționar de psihanaliză*, Univers Enciclopedic, București, 1997

Laplanche ,J, Pontalis, J.B. *Vocabularul psihanalizei*, Ed.Humanitas, București,1994

Nasio, J.D. *Concepte fundamentale ale psihanalizei* Ed.Iri, București, 1999